

ЕТНОЛОГІЯ

Науковий вісник Чернівецького університету імені
Юрія Федьковича: Історія. – № 2. – 2023. – С. 171–176
History Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University. – № 2. – 2023. – pp. 171-176
DOI <https://doi.org/10.31861/hj2023.58.171-176>
hj.chnu.edu.ua

УДК 94:646.4:687.4:394[(477.82)«15»(045)]

© Марина Тарасюк* (Київ)

ГОЛОВНІ УБОРИ ВОЛИНСЬКИХ МІЩАН ЛИТОВСЬКОЇ ДОБИ (ЗА АКТОВИМИ МАТЕРІАЛАМИ)

У статті реконструйовано основні види головних жіночих та чоловічих уборів волинських міщан початку – середини XVI ст. за актами городських та земських судів Луцького, Володимирського та Кременецького повітів. Метою розвідки було встановлення та опис головних уборів і їхнього забарвлення, визначення типових для пошиття хутра та тканин. Наведено потенційні ціни на головні убори волинян, які були доступними міщанину з будь-яким матеріальним становищем. Зрештою, авторка дійшла висновку, що головні убори міщан протягом литовської доби були важливим компонентом костюму у будь-який сезон, тож пересічний волинян прагнув мати у гардеробі декілька виробів різної вартості для урочистих та повсякденних подій.

Ключові слова: головні убори, гардероб, повсякдення, міщани, Волинь, Велике князівство Литовське, XVI ст.

Maryna Tarasiuk (Kyiv)

HEADWEAR OF VOLHYNIAN BURGHERS DURING THE LITHUANIAN ERA (BASED ON ACTS BOOKS)

Abstract. The main types of headwear for both women and men of Volhynian burghers from the early to middle of 16th century are reconstructed based on deeds of city and county courts in the Lutsk, Volodymyr, and Kremenets counties. **The methods** of objectivity, induction and deduction, comparison, juxtaposition, and generalization were used, adhering to the principle of historicity. Documentary analysis is also applied to examine the sources. This article, **for the first time in Ukrainian historiography**, explores the headgear of Volhynian burghers during the Lithuanian era using archival materials is a distinct subject of study. The article describes the potential appearance of headgear, identifies typical fur and fabric used in their making, and examines the coloration of the products. It was found that sheepskin and lambskin fur were the most typical for making headwear, though fur from wild animals, including marten, was also popular among burghers. The coloration of headwear during Lithuanian era was in natural tones, but the most popular were red caps. Potential prices for Volhynians' headgear, accessible to burghers of varying financial statuses, are provided. Such headwear could cost anywhere from 6–8 Lithuanian hrosches to 1,5 kopas of Lithuanian hrosches. Women's headgear, in particular, was considered expensive due to the use of high-quality fabrics and embellishments. **The author concludes** that Volhynian burghers during the Lithuanian era used headgear as an important component of seasonal attire, resulting in the average representative's wardrobe consisting of several items of varying value.

Keywords: headwear, wardrobe, burghers, history of daily life, Volhynia, Grand Duchy of Lithuania, 16th century.

* аспірантка кафедри історії КПІ ім. Ігоря Сікорського.

PhD student at National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute».
orcid.org/0000-0003-2107-2073
e-mail: marinkaa.tarasiuk@gmail.com

Головні убори відігравали у костюмі волинянина пізнього середньовіччя в першу чергу практичну роль, адже захищали голову від зовнішніх подразників та негоди. Наявність шапки чи шлика на містянинові у XVI ст. віддзеркалювала не лише модні тенденції та особистісні вподобання власника, але й кліматичні умови краю.¹ Вічний потяг до моди обмежувався фінансовим становищем, тож одяг демонструє історикам також добробут обраних соціальних груп. Матеріали пошиття часто залежали від географічного розташування, у випадку використання хутра диких тварин, і від специфіки господарства волинян, у випадку використання шкір та хутра домашньої худоби.

Вбрання волинян, зокрема головні убори, у кінці XV – середині XVI ст. є малодослідженою проблемою в українській історіографії. Увага дослідників до середньовічних містян та їхнього гардеробу у радянський час була мінімальною, тож предметні дослідження з'явилися лише з відновленням української державності, після 1991 року. Методологічні розробки з історії повсякденності, наукова свобода дослідників у виборі предмету дослідження та відкритість архівних матеріалів Волинського воєводства, що зберігаються у Центральному державному історичному архіві України у м. Київ (далі – ЦДІАК), дають змогу історикам хоча б частково реконструювати вбрання волинян литовської доби. **Актуальність** дослідження головних уборів зумовлена також накопиченням достатньої кількості дотичної історіографії задля узагальнення теми. Це дає змогу розширити відомості та підтвердити ті чи інші історіографічні припущення про головні убори волинського міщанства литовської доби.

Серед **дослідників** одягу варто зауважити доробок Г. Стельмашук,² котра на макрорівні описала головні убори українців, у тому числі вбрання волинян; В. Безпалька,³ який активно розвиває тему вбрання волинських селян ранньомодерної доби; Н. Білоус,⁴ котра реконструює вбрання річпосполитської доби за тестаментами волинських міщан. Деякі зауваження стосовно головних уборів волинян, згаданих у опублікованих документах, містяться у роботі авторки.⁵ Подібні риси волинських та білоруських чоловічих уборів доби Великого князівства Литовського (далі – ВКЛ) простежуються у праці білоруських дослідниць В. Бялявіної та Л. Ракави.⁶ Проте висвітлення верхніх уборів волинських містян литовської доби за опублікованими та неопублікованими актовими матеріалами ще **не було** предметом самостійного дослідження українських дослідників.

Актова документація доби ВКЛ містить чимало згадок про матеріальний вимір повсякденності волинян. Припускаємо, що подокументений аналіз записів гродських та земських книг Луцького, Володимирського та Кременецького повітів дасть змогу значно розширити відомості про вигляд, матеріали та забарвлення верхніх уборів у гардеробі міщанства, а у майбутньому, завдяки зіставленню та порівнянню даних про убори різних соціальних прошарків, вдасться визначити особливі риси волинської моди. Нині опублікована повністю лише одна актова книга – Луцька замкова книга 1560–1561 рр.,⁷ у той час, як інші збірники документів містять акти з певної тематики, наприклад, стосовно торгівлі.⁸ Все ж більшість судових книг, які склали джерельну основу цього дослідження, залишаються неопублікованими та зберігаються у фондах ЦДІАК.⁹

Як вже зазначалося, **метою** даної розвідки є описати варіанти верхніх уборів містян початку та середини XVI ст., їхнє оздоблення та матеріали пошиття, опираючись на подробиці актових записів у гродських та земських судових книгах Луцького, Кременецького та Володимирського повітів. Задля виконання мети дослідження визначено такі **завдання**: I) скласти перелік видів верхніх уборів волинських містян; II) з'ясувати, які тканинні матеріали та хутра були популярними для пошиття; III) встановити потенційні ціни на верхні убори і їх доступність міщанам литовської доби.

Для волинян вказаного часу головні убори були чи не обов'язковою частиною образу. Їх носили не лише восени чи взимку, а зокрема й влітку.¹⁰ Така практика простежується зокрема серед білорусів у литовську добу.¹¹ При чому шапки були як місцевого виробництва, так і імпорتنі. Приміром, острозький купець Грицько Щуревиц накупував уборів у м. Любін у 1564 р.¹² Так само матеріали для пошиття мали місцеве походження, або привізне.¹³

Найбільш типовий термін для **опису головних уборів**, який зустрічається в судових актах, загальний – «шапка». Так в Кременецькому повіті містянин Стецько носив «шапку», а Савко – «шапку чорную новую».¹⁴ Їх шили переважно із сукна чи полотна, тож це переважно варіант дешевого убору з овечим хутром,¹⁵ коли ж дорожчим варіантом були гострі, конусоподібні шапки, підбиті хутром, або оздоблені дорогими імпортними тканинами.¹⁶ Так, у торчинського міщанина Михна вкрали «шапку кунею совитую»,¹⁷ яка потенційно мала чорне забарвлення.¹⁸ А у 1566 р. луцькі міщани обікрали в'язника князя Романа Сангушковича, у котрого була «шапка с хустыною чорнымъ шовкомъ шытая».¹⁹ Піп же м. Хупків мав у гардеробі дві шапки із оксамиту.²⁰ Отже, для пошиття використовували також тканини високої якості.

Типовим убором для України була висока кучма.²¹ Її шили не лише з баранячого хутра. Хоча останнє, ймовірно, було типовим матеріалом для пошиття верхніх уборів на Волині.²² До прикладу, міщанин Васко Лис носив кучму із куниці,²³ а дубенський містянин Євхим Дуброва був власником кучми з кінської шкіри.²⁴ У другій половині XVI ст. часто надягали шапки-шлики з імпортного сукна,²⁵ які зазвичай підбивали хутром.²⁶ Дослідниця Г. Стельмашук відзначає, що існували два різновиди шликів: гостроверхі фалюндишеві з обідком та загнутим верхом, і високі, закруглені назад з вирізним обідком.²⁷

Серед дорожчих чоловічих головних уборів побутовали ковпаки. Це традиційний повстяний убір, відомий ще з часів Київської Русі.²⁸ На вигляд ковпаки були конусоподібної або напівсферичної форми з закотом або без, звужені зверху.²⁹ Здається, на головні убори такого крою був попит. Наприклад, у острозького купця у 1565 р. шапок з ковпаками на возі було аж 6 коп лит. грошей.³⁰ У луцького воротного Войтеха Красовського був оксамитовий ковпак, підбитий лисом.³¹ Такі ковпаки з хутром чорного лиса часто зустрічаються у власності волинської шляхти.³² Все ж у судових актах немає згадок про кучми чи шапки з соболячим хутром у міському гардеробі, адже їхня вартість були високою – від 12 до 24 кіп лит. грошей.³³ Ймовірно, купівлю такого головного убору могла дозволити собі переважно міська еліта.

Жіночі убори зазвичай були дорогими.³⁴ Найчастіше у судових актах згадуються рантухи, чепці, шапки, хустини (платки). Незаміжні дівчата носили смужку орнаментованої тканини – тканку.³⁵ Волинянки надягали також перемітки із тонкого полотна, яких зазвичай було у гардеробі декілька.³⁶ Оскільки намітки згадуються в судових актах нечасто, припускаємо, що це був повсякденний недорогий убір.

Дружина кременецького містянина Аннушка у 1561 р. зберігала у своєму гардеробі три чепці.³⁷ Це дає змогу припустити, що жінки зазвичай мали декілька змінних уборів для покриття голови. Дружина володимирського містянина Махна мала чепець із чеської тканини високої якості – *«чепец моравский шолковий чорный»*.³⁸ Для пошиття жіночих головних уборів досить часто використовували також якісний оксамит.³⁹

Брамками називали оздоблені обручі-вінці.⁴⁰ У XVI та XVII ст. заможні міщанки могли надягати (перлові) брамки,⁴¹ відомі своєю популярністю серед шляхти.⁴²

Також побутовали вишиті хустини з різних тканин, сферичні шапки, обшиті хутром.⁴³ Хутром покривали зокрема обід шапки.⁴⁴ Наприклад, Дорота, дружина підданого луцького костелу Соломона Куліша, у червні одягнула до костелу рантух фламський та поверх нову оксамитову шапку, підбиту куницями,⁴⁵ що віддзеркалює практику одягання уборів у парі. Володимирська міщанка Марушка також мала оксамитову шапку, підбиту куницями та обшиту бобром.⁴⁶

Забарвлення шапок було переважно натуральних кольорів, наприклад, чорного, сірого, проте особливою популярністю користувалися червоні убори. У судових актах часто згадуються подібні шапки, скажімо, одна описана так: *«шапка чирвоная новая смушком потиштая»*.⁴⁷ Смушок, тобто у цьому випадку, найімовірніше, хутро маленького ягняти, використали як оздобу для утеплення головного убору. У острозького купця Івана Плескача на возі також знаходилися шапки чорного та червоного кольорів.⁴⁸

Вартість кожного головного убору різнилася в залежності від використаних для пошиття матеріалів. У актових матеріалах зафіксовані досить різні ціни на шапки. У 1563 р. у товариша турецького наймита-купця Тимера Гречанина украли під Луцьком шапку, яку той купив, ймовірно, на території ВКЛ за 10 лит. грошей.⁴⁹ На ярмарку в Жидичині у 1566 р. *«шапка новая чирвоная»* коштувала 7 лит. грошей.⁵⁰ Якраз за 8 лит. грошей купив собі нову шапку хупківський міщанин Федір Мухар.⁵¹ Такі ціни задовольняли будь-якого покупця, проте були і значно дорожчі варіанти з використанням хутра диких тварин. До прикладу, у 1564 р. чоловіча кучма з куницею коштувала 1,5 копи лит. грошей,⁵² а жіноча оксамитова шапка, підбита куницею, у 1566 р. була оцінена у копу лит. грошей. Тоді ж за втрачений фламський рантух передбачили компенсацію у 50 лит. грошей,⁵³ хоча, ймовірно, були значно дешевші буденні варіанти вартістю від 3 до 8 лит. грошей.⁵⁴

У 1576 р. оксамитова шапка, підбита куницями, коштуватиме, наприклад, уже 3 копи лит. грошей.⁵⁵ У 1561 р. вартість двох оксамитових шапок становила 5 кіп лит. грошей.⁵⁶ Еліта мала змогу придбати дорогі головні убори з імпортних тканин високої якості, підшиті соболями, лисами і хутром інших диких тварин, що, без сумніву, підкреслювало соціально-майнове становище власників. До того ж, чим багатшим був містянин, тим більше він міг придбати головних уборів.⁵⁷

Отже, найбільш типовим головним убором волинян була шапка, проте модними вважалися кучми, шапки-шлики, ковпаки, які зазвичай були натуральних відтінків, чорного або червоного

кольорів. Вони були конусоподібні, звисаючі тощо. Важливим компонентом чоловічих уборів вважалося хутро, яким підбивали шапки та оздоблювали закоти. При чому використовували шкури та хутро господарських тварин, а для дорожчих варіантів – хутра імпортні чи місцевих мисливських тварин. До першої категорії, наприклад, належать бараняче та овече хутро, кінська шкура, коли ж серед другої найбільш популярною твариною виявилася куниця.

Жіночі головні убори волинським міщанок були досить різними та багато оздобленими. Міщанки мали не лише по декілька пар різних рантухів чи чепців, але й комбінували їх для свого образу. Для повсякденного вжитку одягали тонкі, тканинні, дешевші убори, а святкові діставали для особливих подій чи походу до церкви. У актових джерелах згадані рантухи, чепці, тканки, намітки, брамки, шапки. Найпопулярнішим матеріалом для пошиття був оксамит, проте зустрічаються й інші варіанти, скажімо, кельнські тканини. Для утеплення убори обшивали куницею, бобром та, ймовірно, іншими варіантами хутра.

Покриття голови було частиною пізньосередньовічної волинської культури, що через використання для пошиття певних матеріалів досить чітко демонструвало майновий статус власника. Головні убори носили цілий рік, тож згадки про них, зафіксовані у актових документах, віддзеркалюють лише частину різноманітності матеріалів та оздоблення, яке могло бути значно ширшим.

¹ Г. Стельмашук, *Традиційні головні убори українців*, Київ: Наукова думка, 1993, с. 5; В. Бялявіна, Л. Ракава, *Мужчынські касцюм на Беларусі*, Мінск «Беларусь», 2007, с. 190.

² Г. Стельмашук, *Традиційні головні убори українців*, 240 с.; *Її ж, Давнє вбрання на Волині*, Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006, 280 с.

³ В. Безпалько, *Селянський і міщанський жіночий одяг на Волині ост. чверті XVI ст.: із практики повсякденного вжитку*, in «Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні», 2013, с. 103–109.

⁴ Н. Білоус, *За крок до Вічності: Мешканці міст Волині у світлі тестаментів кінця XVI–XVII століть*, Київ: видавничий дім «Простір», 2021, 536 с.

⁵ М. Тарасюк, *Головні убори та аксесуари волинян середини XVI століття*, in «International scientific and practical conference: political science, philosophy, history and sociology: development areas and trends in Ukraine and EU», Wloclawek, Poland, pp. 78–81.

⁶ В. Бялявіна, Л. Ракава, *Мужчынські касцюм на Беларусі*, 463 с.

⁷ В. Мойсієнко, В. Поліщук (упоряд.), *Луцька замкова книга 1560–1561 рр.*, Луцьк, 2013, 733 с.

⁸ *Акты об экономических и юридических отношениях крестьян в XVI – XVIII веке (1498–1795)*, in «Архив Юго-западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов», Т. I, Ч. 6: Приложение, Киев, 1876, 615 с.; В. Кравченко, Н. Яковенко (упоряд.), *Торгівля на Україні, XIV – середина XVII століття: Волинь і Наддніпрянищина*, Київ: Наукова думка, 408 с.

⁹ Центральний державний історичний архів у м. Київ (далі – ЦДАК), ф. 21 Кременецький городський суд, м. Кременець Волинського воєводства, оп. 1, спр. 14 Кременецький городський суд 1569 р.; ЦДАК, ф. 21 Кременецький городський суд, м. Кременець Волинського воєводства, оп. 1, спр. 6 Кременецький городський суд 1554 р.; ЦДАК, ф. 21 Кременецький городський суд, м. Кременець Волинського воєводства, оп. 1, спр. 8 Кременецький городський суд 1561 р.; ЦДАК, ф. 22 Кременецький земський суд, м. Кременець Волинського воєводства, оп. 1, спр. 1 Кременецький земський суд 1568 р.; ЦДАК, ф. 25 Луцький городський суд, м. Луцьк Волинського воєводства, оп. 1, од. 2, ч. 6 Луцький городський суд 1560–1599 рр.; ЦДАК, ф. 25 Луцький городський суд, м. Луцьк Волинського воєводства, оп. 1, спр. 4 Луцький городський суд 1562 р.; ЦДАК, ф. 25 Луцький городський суд, м. Луцьк Волинського воєводства, оп. 1, спр. 5 Луцький городський суд 1563 р.; ЦДАК, ф. 25 Луцький городський суд, м. Луцьк Волинського воєводства, оп. 1, спр. 6 Луцький городський суд 1564 р.; ЦДАК, ф. 25 Луцький городський суд, м. Луцьк Волинського воєводства, оп. 1, спр. 8 Луцький городський суд 1566 р.; ЦДАК, ф. 28 Володимирський городський суд, м. Володимир Волинського воєводства, оп. 1, спр. 3 Володимирський городський суд 1568 р.

¹⁰ Наприклад: ЦДАК, ф. 25, оп. 1, *спр. 4 Луцький городський суд 1562 р.*, арк. 193; ЦДАК, *спр. 8 Луцький городський суд 1566 р.*, арк. 317; ЦДАК, ф. 21, оп. 1, *спр. 14 Кременецький городський суд 1569 р.*, арк. 29.

¹¹ В. Бялявіна, Л. Ракава, *Мужчынські касцюм на Беларусі*, с. 196.

¹² В. Кравченко, Н. Яковенко (упоряд.), *Торгівля на Україні, XIV – середина XVII століття: Волинь і Наддніпрянищина*, с. 105.

¹³ М. Тарасюк, *Головні убори та аксесуари волинян середини XVI століття*, с. 78.

¹⁴ ЦДАК, ф. 22, оп. 1, *спр. 1 Кременецький земський суд 1568 р.*, арк. 113в.

¹⁵ Г. Стельмашук, *Традиційні головні убори українців*, с. 64.

- ¹⁶ Н. Білоус, *За крок до Вічності: Мешканці міст Волині у світлі тестаментів кінця XVI–XVII століть*, с. 189.
- ¹⁷ ЦДІАК, ф. 28, оп. 1, *спр. 3 Володимирський гродський суд 1568 р.*, арк. 20.
- ¹⁸ ЦДІАК, ф. 21, оп. 1, *спр. 6 Кременецький гродський суд 1554 р.*, арк. 5.
- ¹⁹ ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, *спр. 8 Луцький гродський суд 1566 р.*, арк. 406.
- ²⁰ ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, *спр. 9 Луцький гродський суд 1567 р.*, арк. 225.
- ²¹ Г. Стельмашук, *Традиційні головні убори українців*, с. 64.
- ²² М. Тарасюк, *Головні убори та аксесуари волинян середини XVI століття*, с. 79.
- ²³ ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, *спр. 6 Луцький гродський суд 1564 р.*, арк. 156.
- ²⁴ В. Мойсієнко, В. Поліщук (упоряд.), *Луцька замкова книга 1560–1561 рр.*, с. 201.
- ²⁵ Н. Білоус, *За крок до Вічності: Мешканці міст Волині у світлі тестаментів кінця XVI–XVII століть*, с. 190.
- ²⁶ В. Бялявіна, Л. Ракава, *Мужчынскі касцюм на Беларусі*, с. 194.
- ²⁷ Г. Стельмашук, *Традиційні головні убори українців*, с. 64.
- ²⁸ Г. Стельмашук, *Традиційні головні убори українців*, с. 61.
- ²⁹ В. Бялявіна, Л. Ракава, *Мужчынскі касцюм на Беларусі*, с. 192.
- ³⁰ В. Кравченко, Н. Яковенко (упоряд.), *Торгівля на Україні, XIV – середина XVII століття: Волинь і Наддніпрянщина*, с. 112.
- ³¹ ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, *спр. 8 Луцький гродський суд 1566 р.*, арк. 506зв.
- ³² ЦДІАК, ф. 21, оп. 1, *спр. 14 Кременецький гродський суд 1569 р.*, арк. 114; ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, *спр. 4 Луцький гродський суд 1562 р.*, арк. 119зв.
- ³³ В. Мойсієнко, В. Поліщук (упоряд.), *Луцька замкова книга 1560–1561 рр.*, с. 399, 429.
- ³⁴ Г. Стельмашук, *Давнє вбрання на Волині*, с. 97; Н. Білоус, *За крок до Вічності: Мешканці міст Волині у світлі тестаментів кінця XVI–XVII століть*, с. 191.
- ³⁵ В. Безпалько, *Селянський і міщанський жіночий одяг на Волині ост. чверті XVI ст.: із практики повсякденного вжитку*, с. 106.
- ³⁶ ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, *спр. 8 Луцький гродський суд 1566 р.*, арк. 208зв.
- ³⁷ ЦДІАК, ф. 21, оп. 1, *спр. 8 Кременецький гродський суд 1561 р.*, арк. 75.
- ³⁸ ЦДІАК, ф. 28, оп. 1, *спр. 3 Володимирський гродський суд 1568 р.*, арк. 20.
- ³⁹ В. Безпалько, *Селянський і міщанський жіночий одяг на Волині ост. чверті XVI ст.: із практики повсякденного вжитку*, с. 107.
- ⁴⁰ Г. Стельмашук, *Давнє вбрання на Волині*, с. 97.
- ⁴¹ Н. Білоус, *За крок до Вічності: Мешканці міст Волині у світлі тестаментів кінця XVI–XVII століть*, с. 191.
- ⁴² ЦДІАК, ф. 21, оп. 1, *спр. 6 Кременецький гродський суд 1554 р.*, арк. 12–12зв.
- ⁴³ Н. Білоус, *За крок до Вічності: Мешканці міст Волині у світлі тестаментів кінця XVI–XVII століть*, с. 191.
- ⁴⁴ Г. Стельмашук, *Традиційні головні убори українців*, с. 73.
- ⁴⁵ ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, *спр. 8 Луцький гродський суд 1566 р.*, арк. 201зв.
- ⁴⁶ ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, *спр. 8 Луцький гродський суд 1566 р.*, арк. 399зв.
- ⁴⁷ ЦДІАК, ф. 25., оп. 1, *од. 2, ч. 6 Луцький гродський суд 1560–1599 рр.*, арк. 31.
- ⁴⁸ В. Кравченко, Н. Яковенко (упоряд.), *Торгівля на Україні, XIV – середина XVII століття: Волинь і Наддніпрянщина*, с. 112.
- ⁴⁹ ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, *спр. 5 Луцький гродський суд 1563 р.*, арк. 86.
- ⁵⁰ ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, *спр. 8 Луцький гродський суд 1566 р.*, арк. 148.
- ⁵¹ ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, *спр. 9 Луцький гродський суд 1567 р.*, арк. 225зв.
- ⁵² ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, *спр. 6 Луцький гродський суд 1564 р.*, арк. 156.
- ⁵³ ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, *спр. 8 Луцький гродський суд 1566 р.*, арк. 202.
- ⁵⁴ В. Безпалько, *Селянський і міщанський жіночий одяг на Волині ост. чверті XVI ст.: із практики повсякденного вжитку*, с. 104–105.
- ⁵⁵ *Акты об экономических и юридических отношениях крестьян в XVI – XVIII веке (1498–1795)*, с. 101.
- ⁵⁶ В. Мойсієнко, В. Поліщук (упоряд.), *Луцька замкова книга 1560–1561 рр.*, с. 399.
- ⁵⁷ В. Бялявіна, Л. Ракава, *Мужчынскі касцюм на Беларусі*, с. 195.

References

1. *Акты об экономических и юридических отношениях крестьян в XVI – XVIII веке (1498–1795)* (1876) [Acts on economic and legal relations of peasants in the 16th – 18th centuries (1498–1795)], Arkhiv Yugo-zapadnoy Rossii. izdavayemyy Vremennoy komissiyey dlya razbora drevnikh aktov, T. I. Ch. 6: Prilozheniye, Kiyev.

2. V. Bezpalko (2013). Selianskyi i mishchanskyi zhinochy odiah na Volyni ost. chverti XVI st.: iz praktyky povsiakdennoho vzhytku [Peasant and Burgher Women's Clothing in Volhynia in the Last Quarter of the 16th Century: From Everyday Use Practice], *Novi doslidzhennia pamiatok kozatskoi doby v Ukraini*, s. 103–109.
3. N. Bilous (2021). *Za krok do Vichnosti: Meshkantsi mist Volyni u svitli testamentiv kintsia XVI–XVII stolit* [A Step Away From Eternity. Dwellers of Volhynian Towns in the Light of Testaments, Late 16th through the 17th century], Kyiv: vydavnychi dim «Prostir».
4. V. Bialiavina, L. Rakava (2007). *Muzhchinski kastsium na Belarusi* [Men's Costume in Belarus], Minsk «Belarus».
5. V. Kravchenko, N. Yakovenko (ed.) (1990). *Torhivlia na Ukraini, XIV – seredyna XVII stolittia: Volyn i Naddnyprianshchyna* [Trade in Ukraine, 14th to Middle of 17th Century: Volhynia and Naddnyprianshchyna], Kyiv: Naukova dumka.
6. V. Moisiienko, V. Polishchuk (ed.) (2013). *Lutska zamkova knyha 1560–1561 rr.* [Lutsk Castle Book of 1560–1561], Lutsk.
7. H. Stelmashchuk (1993). *Tradytsiini holovni ubory ukraintsiv* [Traditional Headwear of Ukrainians], Kyiv: Naukova dumka.
8. H. Stelmashchuk (2006). *Davnie vbrannia na Volyni* [Ancient Clothes of Volhynians], Lutsk: Volynska oblasna drukarnia.
9. M. Tarasiuk (2020). Holovni ubory ta aksesuary volynian seredyny XVI stolittia [Headwear and Accessories of Volhynians in the Middle of 16th Century], *International scientific and practical conference: political science, philosophy, history and sociology: development areas and trends in Ukraine and EU*, Wloclawek, Poland, pp. 78–81.
10. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, f. 21 Kremenetskyi hrodskyi sud, m. Kremenets Volynskoho voievodstva, op. 1, spr. 6 *Kremenetskyi hrodskyi sud 1554 r.* [The Kremenets Hrodskyi Court of 1554].
11. TsDIAK, f. 21 Kremenetskyi hrodskyi sud, m. Kremenets Volynskoho voievodstva, op. 1, spr. 8 *Kremenetskyi hrodskyi sud 1561 r.* [The Kremenets Hrodskyi Court of 1561].
12. TsDIAK, f. 21 Kremenetskyi hrodskyi sud, m. Kremenets Volynskoho voievodstva, op. 1, spr. 14 *Kremenetskyi hrodskyi sud 1569 r.* [The Kremenets Hrodskyi Court of 1569].
13. TsDIAK, f. 22 Kremenetskyi zemskyi sud, m. Kremenets Volynskoho voievodstva, op. 1, spr. 1 *Kremenetskyi zemskyi sud 1568 r.* [The Kremenets Zemskyi Court of 1568].
14. TsDIAK, f. 25 Lutskyi hrodskyi sud, m. Lutsk Volynskoho voievodstva, op. 1, od. 2, ch. 6 *Lutskyi hrodskyi sud 1560–1599 rr.* [The Lutsk Hrodskyi Court of 1560–1599].
15. TsDIAK, f. 25 Lutskyi hrodskyi sud, m. Lutsk Volynskoho voievodstva, op. 1, spr. 4 *Lutskyi hrodskyi sud 1562 r.* [The Lutsk Hrodskyi Court of 1562].
16. TsDIAK, f. 25 Lutskyi hrodskyi sud, m. Lutsk Volynskoho voievodstva, op. 1, spr. 5 *Lutskyi hrodskyi sud 1563 r.* [The Lutsk Hrodskyi Court of 1563].
17. TsDIAK, f. 25 Lutskyi hrodskyi sud, m. Lutsk Volynskoho voievodstva, op. 1, spr. 6 *Lutskyi hrodskyi sud 1564 r.* [The Lutsk Hrodskyi Court of 1564].
18. TsDIAK, f. 25 Lutskyi hrodskyi sud, m. Lutsk Volynskoho voievodstva, op. 1, spr. 8 *Lutskyi hrodskyi sud 1566 r.* [The Lutsk Hrodskyi Court of 1566].
19. TsDIAK, f. 25 Lutskyi hrodskyi sud, m. Lutsk Volynskoho voievodstva, op. 1, spr. 9 *Lutskyi hrodskyi sud 1566 r.* [The Lutsk Hrodskyi Court of 1567].
20. TsDIAK, f. 28 Volodymyrskyi hrodskyi sud, m. Volodymyr Volynskoho voievodstva, op. 1, spr. 3 *Volodymyrskyi hrodskyi sud 1568 r.* [The Volodymyr Hrodskyi Court of 1568].